

۲۰۲۳/۰۴/۱۱

احسان لمر مختصات افغانستان/ محققین و مؤلفین

غلام محمد غبار کی بود؟

میر غلام محمد غبار فرزند میرزا میر محبوب خان (فرملی) در سال ۱۲۷۶ خورشیدی (۱۸۹۸ میلادی) در دروازه لاهوری شهر کابل متولد و در ۱۶ دلو ۱۳۵۶ (۵ فوریه ۱۹۷۸) وفات نمود.

در دوره امانی، مدیریت جریده هفته وار «ستاره افغان - ریاست یکی از شعب وزارت امنیه عمومیه - عضویت هیئت تنظیمیه ولایت هرات - معاونیت تصدی شرکت امانیه و نمایندگی تجارتی در نمایشگاه مسکو - کاتب وزارت مختاری افغانستان در پاریس - مدیریت گمرکات ولایت قطغن و بدخشان - وکالت انتخابی شهریان کابل در لویه جرگه پغمان.

در دوره خانواده نادر خان، سرکاتب وزارت مختاری افغانستان در برلین - عضویت انجمن ادبی کابل: ۱۹۳۱-۱۹۳۲ - زندانی سیاسی ۱۹۳۳-۱۹۳۵ - تبعید سیاسی در ولایت فراه و قندهار ۱۹۳۵-۱۹۴۲ - عضویت انجمن تاریخ در کابل: ۱۹۴۳-۱۹۴۷ - نماینده انتخابی شهریان کابل در دوره هفتم شورای ملی ۱۹۴۹-۱۹۵۱ - بنیان گذار و منشی حزب وطن و بنیانگذار و صاحب امتیاز جریده وطن ارگان حزب: ۱۹۵۱-۱۹۵۲ - محبوس سیاسی: ۱۹۵۲-

۱۹۵۶ - ۱۹۵۶ - ۱۹۷۸ غبار در همین دوره کتاب افغانستان در مسیر تاریخ را نوشت که در دور حکومت نور احمد خان اعتمادی سانسور بعد از نشر و کتاب در گدام های مطبوعه دولتی محبوس شد.

پوهاند سعد الدین هاشمی می نویسد: « غبار تمایلات چپی داشت ولی بدان معنی نبود که او کمونیست بوده باشد. نگارنده در یکی از مصاحبه با ایشان مستقیماً از او پرسیدم که لودین و ارتی تمایلات کمونستی داشتند، آیا شما نیز افکار کمونستی داشتید و دارید؟ به صراحت اظهار کرد که: "من کمونست نبوده ام و نیستم" باز پرسیدم که مفکوره شما چه بود و چه است؟ فشرده جواب داد "حکومت قانون و مبارزه با استبداد"¹

غبار از چهره های برجسته تاریخی، ملی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی بود به گفته داکتر اکرم عثمان: "غبار یک منشور کثیر الاضلاع بود، در جلوه، محقق توانای سیاسی، در نیمرخی، مورخ دور اندیش و فراخ اندیش، در بعد یک روزنامه نگار پر شور و رسالتمند، در اندازی یک زندانی صبور و نستوه زندانهای {دهمزننگ} و {سرای موتی} در نمودی تبعیدی بلا کشیده یک دهکده بی آب و دانه بنام {بالا بلوک} در کویر سوزان فراه و مجموعه این نیمرخ ها کلیت شخصیت شاخصی را می سازد که فرهاد وار با تیشه دو دم بجان بیستونافتاد، سلسه جبالیه که چنډلا پیچا پیچ که راه ملت ما را بسوی آزادی و ترقی اجتماعی بسته بود، حالا بزبانی متداول در علم اجتماع از این بست تاریخی و سد اسکندری، سخن میرانم که تسخیرش رویای شرین! غبار بود و نیم قرن تمام، بخاطرش تیشه زد و بیخ آن حصار خارنن را سست کرد...» دکتر عثمان - غبار قله بلند آزادی، مجموعه مقالات نخستین کنفرانس بین المللی بمناسبت بزرگداشت یکصد و سومین سالروز تولد میر غلام محمد غبار بنیاد نشراتی پرنیان ۱۳۸۰ ش²

¹ - پوهاند سید سعد الدین هاشمی - نخستین کتاب در باره جنبش مشروطه خواهی در افغانستان - سال ۲۰۰۴ میلادی چاپ ایران پاورقی صفحه ۳۲۴

² - پوهاند سید سعد الدین هاشمی ص ۳۱۶.

به گفته **لطیف ناظمی** « در بازار کساد کتاب خوانی که گوناگون کتابها در قفسه کتاب فروشی ها و بقالی ها متوالیان از چشم افتاده با یورش سرسام آوری به خانه ها راه یافت و از ویرجینیا تا مشهد و از پشاور تا سدنی دست به دست گشت، جمعی او را ستودند و نگارنده اش را سپاس گفتند، تنی چند هم ، کتاب او را نکوهیدند و لب به نا سزای نویسنده اش کشودند.»³

و گروهی هم در پهلوی ستایش به نکاتی و مواردی انتقاد انگشت گذاشتند. واقعیت امر این است که اگر تاریخ معاصر افغانستان را غبار نمی نوشت و به دفاع از مظلوم توده مردم بر نمی خاست و تیشه به ریشه ارتجاع، استبداد ، استعمار و اسشمار فرهنگی و اقتصادی نمی زد، یک تعداد حقایق تاریخی عقب پرده نیم قرنه افغانستان بکلی و برای همیشه تاریک و نا معلوم می بود. در این جا نظر یک عده فرهنگیان در باره کتاب غبار را به خوانش می گیریم:

پوهاند فاروق اعتمادی نوشتند: « این اثر نخستین تاریخ تحلیلی و بالنسبه مترقی است»⁴

پوهاند عبدالحی حبیبی می نگارد« ... غبار با نفوذ کلام و استدلال قوی می توانست جوانان را بدور خود فراهم آورد، و چون قلم روان و نیرو مند داشت ، می توانست در تاریخ و ادبیات و سیاست و اجتماعات، مباحث دلچسپی بنویسد که از آن جمله ، نمونه کار و افکار و تحلیل و نظرش به وقایع در کتاب مسیر تاریخ آشکار است ... غبار چهره نقاد و شخصیت رادیکال، دموکراسی طلب، دانا و گر بز بود...»⁵

واصف باختری می گوید: «... بی اغراق و گزافه در دوره معاصر هیچ مورخی، قدرت استدلال و تحلیل، صراحت لهجه و ملاحظت قلم استاد، بزرگوار، شادروان غبار، این کهکشان دانش و معرفت و مبارزه را ندارد، واقعاً غبار، خلف و تالی، ابوالفضل بیهقی هستند...»⁶

دکتور شریف فیاض نوشت: «... یکی از رسالت های بزرگ انسانی و ملی، میر غلام محمد غبار، اسطوره مبارزه و روشنفکری متعهد و مورخ بزرگ افغانستان در زندگی سیاسی و آثارش در حمایت اقلیت های مظلوم بود که در سراسر جلد اول و دوم افغانستان در مسیر تاریخ مشهود است... البته حمایت از حقوق طبقات مظلوم کشور که از بلند ترین ارزش های هویت انسانی و مدنی روشنفکر امروز است، از قومگرایی فرق دارد، و نباید دفاع از حقوق اقلیت مظلوم را در چهار چوب قومیت گرایی مطرح کرد...»⁷

رهنورد زریاب گفت: «... در تاریخ های غیر رسمی اهمیت افانستان در مسیر تاریخ به خصوص جلد دوم و اثر فرهنگ آن است که چیز های نا گفته اند و با این که چیز های را که در سابق گفتنش جواز و امکان نداشت اینها گفتند»⁸

دکتور موسوی بیان میدارد: «... افغانستان در مسیر تاریخ بخصوص جلد دوم آن، ما را از قصر ها بیرون کشیده به

³ - همانجا ص 317 به نقل از {ناظمی - استبداد و استبداد ستیزان ص 70 }

⁴ - پوهاند هاشمی - ص 319

⁵ - همان جا و صفحه به نقل از (جنبش مشروطیت استاد حبیبی ص 195)

⁶ - همانجا (باختری مقاله ...در جریده "آینده افغانستان" شماره 15 جنوری 2001)

⁷ - همین جا (دکتور فیاض - استبداد و استبداد ستیزی صفحات 26 الی 29)-

⁸ - همان جا ص 320 (رهنورد زریاب - میز مدور بی بی سی)

دهکده های بالا بلوک می برد، و در واقع نزدیک ترین تاریخ مردمی است در برابر غیر مردمی...»⁹

اکبر کرکر می گوید: «...شادروان غبار که بین جنبش اول روشنفکران و جنبش اخیر حیثیت پلی را دارد، در طول عمرش در خوشی ها و ناخوشی ها، راجع به وحدت افغانستان و برابری مردم افغانستان کار کرده است ... و همواره کوشیده است که هویت افغانستان حفظ شود ... افغانستان در مسیر تاریخ یک اثر تاریخی و سند آشکار، موجودیت و حفظ کشور است...»¹⁰

پوپا فاریابی نوشت: «... غبار به راستی و درستی، مورخی بود با نگرش نو، مبارزی بود نستوه و روشنفکری بود سرشار از عشق و دلبستگی به میهن و مردم، او در سراسر زندگی پر بار خود، علم آزادی خواهی و عدالت پسندی را افراشته نگه داشت و تا پایان عمر از راهی که برای تامین آزادی و عدالت اجتماعی برگزیده بود برنگشت. اندیشه و آثار زنده یاد غبار در عرصه تاریخ به ویژه تاریخ معاصر افغانستان، جایگاه بلند و ارجمند دارد.»¹¹

دکتور حسن کاکر نوشت: «... میر غلام محمد غبار بزرگترین مورخ معاصر افغانستان است غبار یگانه مورخ افغانی است که سهم فعال در سیاست گرفت و در عین زمان دانش خود را توسعه داد، و برعکس مورخان دیگر افغانی با ایدئولوژی حاکم در ستیز قرار گرفت منبع کتابش در مسیر تاریخ اساساً بالای مواد چاپی و منابع اصلی فارسی و عربی قرار داد او یگانه مورخ مسلکی افغان است ... این اثر نخستین مطالعه و تاریخ سیاسی انتقادی افغانستان است که تا امروز نوشته شده است...»¹²

نیلاب رحیمی می گوید: «... لذا تحمل چنین اثری که مبین واقعیت های تاریخی باشد برای زورمندان پر قدرت، گران و طاقت فرسا بود»¹³

لویی دوپری Louis Dupree محقق و افغانستان شناس امریکائی گفته بود: «... تا حال زمانی که پای تاریخ معاصر افغانستان در میان آمد، نام دو نفر مورخ افغانی، مطرح بوده است، یکی فیض محمد کاتب و آن دیگر غبار، که اسلوب ارزشمند کتاب جامع اش را نمی توان با تاریخ های بیشتر افسانه وار واقعه نگاری، و تهی از تحلیل دیگران، مقایسه و سنجید» پوهاند هاشمی این مطلب را از زبان دوپری در 1978 در کنفرانس مرکز مطالعات افغانستان شناسی در باره افغانستان در یونیورسیتی نبراسکا در اوماها شنیده بودند¹⁴

دکتور ویکتور کارگن Dr Victor Korgun محقق و افغانستان شناس شوروی سابق اظهار داشت: «... ما در روسیه بخاطر آنکه افغانستان را خوبتر بشناسیم، تاریخ غبار را نسبت به هر مورخ دیگر مطالعه می کنیم... در بین روشنفکران

⁹ - ص 323 (موسوی میز مدور بی بی سی)

¹⁰ - همان صفحه اکبر کرکر مجموعه مقالات کنفرانس غبار، ص 7

¹¹ - هاشمی 322 (مقدمه مجموعه مقالات غبار.)

¹² - همانجا 323 (دکتور حسن کاکر - حکومت و جامعه در افغانستان - یونیورسیتی تکراس ص 252 و 255 به انگلیسی.)

¹³ - ص 324 (نیلاب رحیمی - تقریضی بر افغانستان در مسیر تاریخ - انیس 12 جون 1978)

¹⁴ - ص 324

غبار چهره ممتاز است ... من فکر می کنم که غبار آدم انقلابی نبود ... نظریات لیبرالیزم دموکراتیک او در مسیر تاریخ نمایان است ...»¹⁵

دکتر مایکل بری Dr Micheal Barry افغانستان شناس مشهور ، یونیسکو در پاریس گفته: «... کتاب غبار محصول کار روشنفکران است گذشته را نشان میدهد و راجع به آینده صحبت می کند. هویت ملی رادر مجموع کلتور ها نشان می دهد ... تاریخ نگاری اروپائی را در افغانستان تطبیق کرده و کوشید تاریخ افغانستان را در سطح تاریخ جهانی قرار دهد کتابش کنجینه معلومات تاریخ محلی و جهانی است افتخارات نشنلستی را توضیح کرده و نشان داده که افغانستان یک کشور است ... غبار این (مثلی Jules Michelet) افغانی چوکات " هویت ملی" و تاریخ ملی را تهیه، تبارز و انکشاف داده است ...»¹⁶

هم چنان میر محمد صدیق فرهنگ - دکتر رسول رحیم - نصیر مهرین - رسول رهین - دکتر سرور مولائی هم در باره سخنانی داشتند

و در اخر استاد سعد الدین هاشمی چه زیبا و منصفانه می نویسد که: «آنچه در باره "افغانستان در در مسیر تاریخ" مجلدات اول و دوم" گفته آمد به هیچ صورت بدین معنی نخواهد بود که کتب مذکور آثار مطلقاً کامل، مقدس و تغیر نا پذیر هستند بلکه هر دو جلد ، مانند هر اثر دیگر اشتباهات، کمبود ها، کاستی ها و احتمالاً لغزش های داشته باشد، که این همه ارزیابی نارسائی ها باید توسط صاحب نظران منصف و سالم اندیش که در پی تشبیت هویت جدید خویش نباشند، تکمیل گردد و ارزش و اعتبار علمی اش بیشتر گردد»¹⁷

پیش بینی داعیانه وضعیت امروزی افغانستان
توسط زنده یاد میر غلام محمد غبار

انقراض سلطنت شاه امان الله خان با استقرار حکومت اغتشاشی
بچه سقا توام بود، و این واقعه در افغانستان به حیث یک
«فاجعه تاریخی» تلقی گردید، مخصوصاً در بین طبقه روشنفکر.
زیرا اینها از بازیهای که در افغانستان واقع شده بود، پیش بینی
میکردند که با انهدام دولت امانیه و انهدام تحولات اجتماعی
پلان یک تخریبات و ویرانی های متداوم در پیش است، و
محتمل است که استبداد داخلی و استعمار خارجی افغانستان
را برای مدت طولانی واز گونه نگهدارد، پس البته در کشور
ریشه وطن پرستان مبارز از بیخ کشیده خواهد شد، فقر عمومی
آغاز خواهد گردید وحدت ملی افغانستان به واسطه تولید نفاق
عمومی بنامهای پشتون و تاجک، هزاره و ازبک، سنی و شیعه و
امثال آن برهم خواهد خورد، و بالاخره فضای دیگر و قشر
دیگری ایجاد خواهد گردید که با منافع و مصالح مردم
افغانستان ارتباطی نداشته و بساز دیگران خواهند رقصید.

میر غلام محمد غبار، «افغانستان در مسیر تاریخ»، جلد اول، صفحه ۸۳۴
FB.com/M.Ghubar

15 - همان صفحه و جا، کارگن میز مدور بی بی سی

16 - ص 325 دکتر بری کنفرانس غبار 25 فبروری 2001

17 - ص 326

Fehler! Unbekannter Name für Dokument-Eigenschaft.

د پانو شمیره: له 4 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په خير و لولئ

مجموع آثار غبار:

- 1 - افغانستان و نگاهی به تاریخ آن، (۱۳۱۰-۱۹۳۱) مجله کابل
- 2 - افغانستان در هندوستان، (۱۳۱۱-۱۹۳۲) مجله کابل
- 3 - تاریخ مختصر افغانستان، (۱۳۱۱-۱۹۳۲) سالنامه کابل
- 4 - تاریخ احمد شاه بابا (۱۳۲۲-۱۹۴۳) (کتاب)
- 5 - کتاب خراسان (۱۳۳۶-۱۹۴۷)
- 6 - امرای محلی افغانستان (۱۳۲۱-۱۳۲۲) مجله آریانا شماره‌های سال‌های (۱۳۲۱-۱۳۲۲)-(۱۹۳۳-۱۹۳۴)
- 7 - تاریخ ظهور اسلام و نفوذ عرب در افغانستان نشر ریاست مطبوعات (۱۳۲۶-۱۹۴۷)
- 8 - تاریخ قرون اولی، وزارت معارف (۱۳۲۶-۱۹۴۷)
- 9 - افغانستان به یک نظر-ریاست مستقل مطبوعات (۱۳۲۶-۱۹۴۷)
- 10 - ادبیات دوره محمدزایی-ریاست مستقل مطبوعات (۱۳۳۱-۱۹۵۲)
- 11 - تاریخ احزاب سیاسی افغانستان در قرن بیست، (قلمی)
- 12 - تاریخ ادبیات افغانستان، از آغاز دوره تاریخی تا قرن بیستم
- 13 - خاطرات زندگی غبار.
- 14 - افغانستان در مسیر تاریخ در دو جلد